Robert Gerwarth

CĂLĂUL LUI HITLER

VIAȚA LUI HEYDRICH

Traducere din limba engleză de Alfred Neagu și Junona Tutunea
Cuvânt-înainte de Constantin Hlihor
Mic dicționar de Doru Dumitrescu

CORINT
ISTORIE

ROBERT GERWARTH (n. 1976) este profesor de istorie modernă și director al Centrului de Studii despre Război de la University College Dublin. A studiat la Berlin și Oxford, făcând stagii de cercetare la Princeton, Harvard, NIOD (Amsterdam) și la University of Western Australia. A mai publicat *The Bismarck Myth* (2005).

Redactare: Dragoș Roșca
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Cristina Gvinda
Ilustrație copertă: Portretul lui Reinhard Heydrich în uniforma de *Gruppenführer SS*, cca 1940–1941, Arhivele Federale ale Germaniei.

ROBERT GERWARTH, *Hitler's Hangman. The Life of Heydrich*
Copyright © 2011 Robert Gerwarth
Originally published by Yale University Press.
All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8623-50-4

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GERWARTH, HOBERT
Călăul lui Hitler : viața lui Heydrich / Robert Gerwarth ; trad.: Alfred Neagu și Junona Tutunea; pref.: Constantin Hlihor ; mic dicționar: Doru Dumitrescu - București: Corint Books, 2014
Bibliogr.
Index
Mic dictionar
ISBN 978-606-8623-50-4

I. Neagu, Alfred (trad.)
II. Tutunea, Junona (trad.)
III. Hlihor, Constantin (pref.)
IV. Dumitrescu, Doru (mic dictionar)

94(430)"19" Hitler, A

Pentru Porscha

Cuvânt-înainte

Biografia este un instrument tradițional de cunoaștere a trecutului, fiind în același timp și un gen literar întotdeauna apreciat. În cercetarea istorică de tip academic, biografia ca metodă de a înțelege și recompune trecutul nu a avut întotdeauna aceeași trecere. În secolul XX, timp de câteva decenii (1930-1970), biografia a fost considerată ca fiind o metodă inadecvată de cunoaștere a trecutului istoric și de înțelegere a evoluției societății în ansamblul ei. Se considera că aceasta poate conduce, pe de o parte, la „exaltarea gloriei naționale" și la cultul eroului mitic, iar pe de altă parte la neglijarea studiului mentalităților și a forțelor socioeconomice care determină evoluția civilizației. Deceniul al optulea a marcat o revenire a scrierilor biografice în istoriografia occidentală, iar lucrarea de față confirmă această reafirmare a biografiei istorice în cercetarea contemporană.

Robert Gerwarth a înțeles foarte bine problemele puse de o cercetare a vieții și activității unui lider nazist: în primul rând, despre crimele și fărădelegile regimului național-socialist al celui de-Al Treilea Reich s-a scris o impresionantă literatură istorică și memorialistică, iar imaginea călăilor care l-au servit pe Hitler este deja puternic imprimată în mentalul colectiv prin cinematografie și literatură, dacă e să dăm doar două exemple.

Tânărul istoric a găsit o cale foarte potrivită de a scrie „o biografie a lui Reinhard Heydrich, una dintre figurile-cheie ale celui mai criminal genocid din istorie”, o metodă obiectivă de analiză a subiectului denumită de acesta „empatie glacială”. Astfel, biografia unor personalități (indiferent de rolul jucat în societatea timpului lor) are valoarea unui instrument științific de investigație contextuală, servind la clarificarea interacțiunilor dintre individ și societate dată fiind relația de construcție și înțelegere reciprocă a acestora. Autorul reușește pe această cale să depășească vechile biografii care „reflectă o înțelegere de-acum foarte învechită a personalității conducătorilor naziști, prezentați fie ca niște criminali depravați, fie ca niște criminali de birou dominați de o logică perversă, interpretare construită pe baza mărturiilor de după război ale victimelor nazismului și ale foștilor membri SS”. Înțelegerea societății și a rolului jucat de ideologie în timpul regimului nazist, cunoașterea profilului socioprofesional al liderilor și mai ales abordarea Holocaustului ca proces istoric care a presupus „mai multe etape de radicalizare treptată”, toate aceste au făcut posibilă crearea unei noi imagini a liderilor naziști și a crimelor acestora. În opinia lui Robert Gerwarth, „ideea că Heydrich a plănuit Holocaustul încă de la începutul anilor ’30, așa cum argumenta prin anii ’80 biograful său Eduard Calic, nu mai are nicio bază. Deși a fost unul dintre principalii vinovați de evoluția politicilor de persecuție din Germania nazistă, Heydrich nu era decât unul din larga gamă de actori din Berlin și Europa ocupată de germani care au împins regimul spre măsuri tot mai extreme de purificare etnică și apoi de crime în masă. Germania nazistă n-a fost o structură perfect organizată ierarhic, ci mai degrabă «o junglă policratică» de organizații de partid și agenții guvernamentale care se aflau în competiție unele cu altele și care erau controlate intermitent de către Hitler”.

În volumul de față sunt demontate unele mituri ale istoriografiei Holocaustului din cel de-Al Treilea Reich. Unul dintre acestea, atribuit și lui Heydrich, este cel al „strămoșilor evrei" ai unor lideri naziști. Cercetările sale au demontat ipoteza, lansată în anii '70, potrivit căreia excesul de zel al lui Heydrich în executarea ordinelor lui Hitler pentru uciderea în masă a evreilor era o compensare pentru originea sa evreiască. Autorul ajunge la concluzia că exterminarea în masă a evreilor ar fi fost de neconceput pentru Heydrich înainte de izbucnirea războiului. Ideologia și fanatismul naziste l-au determinat pe Heydrich să considere că războiul este un instrument eficace în realizarea unui imperiu al „rase pure" și să își asume postura de executant zelos al „soluției finale".

Reprezentarea coerentă a contextului și mai ales a cauzelor care au condus la radicalizarea societății germane sintetizează imaginea unui mediu perfect pentru apariția pe scena politică a unor lideri fanatici dispuși să își realizeze scopurile politice prin crimă, asasinat și oprimare a oricărei opoziții. Cititorul va afla că „factorul esențial care a contribuit la radicalizarea lui Heydrich a fost implicarea sa într-un mediu politic al tinerilor cu o înaltă educație (în marea majoritate) ce se hrăneau cu ideile violente ale purificării Germaniei de presupușii ei dușmani interni, respingând în același timp normele morale burgheze, socotindu-le învechite, fără vlagă și neadecvate pentru a asigura renașterea națională a Germaniei".

Grila modernă de lectură a evenimentelor zugrăvite cu atenție și neutralitatea axiologică fac din biografia lui Heydrich o lecție-avertisment pentru societatea contemporană: sunt prezentate circumstanțele istorice în care tineri din medii sociale perfect „normale" din clasa de mijloc pot deveni extremiști politic în stare să folosească cea mai cumplită violență pentru a-și pune în aplicare ideile de transformare radicală a lumii.

Cercetarea istorică asupra societății germane prin contextualizarea personalității lui Heydrich este una postmodernă: istoricul nu este un procuror care să acuze, nu este un moralizator care să banalizeze sau să sacralizeze violența politică, el atrage atenția asupra genezei răului.

Bucureşti, octombrie 2014 CONSTANTIN HLIHOR

Prefaţă

Cum poate fi scrisă o biografie a lui Reinhard Heydrich, una dintre figurile-cheie ale celui mai criminal genocid din istorie, un personaj istoric pe care laureatul Premiului Nobel, Thomas Mann, l-a numit „călăul lui Hitler”? Aceasta a fost întrebarea care m-a frământat încă din primul moment în care m-am hotărât să mă dedic acestui proiect. Întotdeauna mi-a fost limpede că pentru a scrie biografia unui nazist va trebui să fac faţă unor probleme inerente: de la necesitatea de a stăpâni literatura enormă şi mereu în creştere despre epoca dictatorială a lui Hitler şi până la chestiunea specifică de a pătrunde în mintea unui individ ale cărui gândire şi lume ideologică sunt revoltătoare şi par ciudat de distante în timp, chiar dacă epoca dictaturii naziste s-a încheiat abia acum 70 de ani. Dar principala dificultate rezidă însă în altă parte, şi anume în faptul că pentru a scrie orice fel de biografie e nevoie de un oarecare grad de empatie cu subiectul cărţii, chiar dacă acesta este Reinhard Heydrich.

Biografii folosesc adesea imaginile comparative ale autopsiei şi portretului pentru a-şi contura personajul: în vreme ce autopsia oferă o cercetare detaşată, de chirurgie medico-legală, asupra vieţii acestuia, portretul se bazează pe empatia autorului cu subiectul. Am ales să combin aceste două abordări, sintetizându-le într-o a treia, pe care aş numi-o „empatie glacială”: o

încercare de a reconstitui viaţa lui Heydrich printr-o distanţare critică, dar fără a interpreta istoria prin prisma contextului actual şi fără a cădea în păcatul de a confunda rolul istoricului cu cel al procurorului în procesul unui criminal de război. Întrucât menirea istoricilor e, în primul rând, să explice şi să plaseze totul în contextul epocii, iar nu să condamne, am încercat să evit senzaţionalismul şi tonul justiţiar care marchează uneori biografiile mai vechi ale lui Heydrich. Acţiunile, limbajul şi comportamentul lui Heydrich vorbesc de la sine şi, ori de câte ori a fost posibil, am căutat să las să i se întrevadă tonul şi exprimarea proprii.

În cazul lui Heydrich, documentele personale sunt destul de rare. Am cercetat principalele arhive din Germania, Statele Unite, Rusia, Israel şi Republica Cehă şi acest efort a scos la iveală mult mai multe izvoare despre viaţa lui Heydrich decât se credea că există. Spre deosebire de Joseph Goebbels sau de tânărul Heinrich Himmler, Heydrich nu a ţinut niciodată vreun jurnal personal şi din corespondenţa sa personală au supravieţuit celui de-Al Doilea Război Mondial numai frânturi. În schimb, există un mare volum de documente, discursuri şi scrisori oficiale care ne permit să reconstituim în detaliu activitatea sa zilnică şi procesele de luare a deciziilor.

În strădania de descoperire a izvoarelor, atât de împrăştiate, pe care se bazează această carte, a trebuit să utilizez sfaturile deosebit de utile ale arhivarilor şi bibliotecarilor. Sunt foarte îndatorat personalului unor arhive şi biblioteci din lume pentru ajutorul foarte profesionist pe care mi l-au oferit şi pentru că mi-au permis accesul la arhivele lor ample şi mi-au furnizat materiale încă nepublicate. Aş aminti Institut für Zeitgeschichte din München, Arhivele Federale Germane şi filialele din Berlin, Koblenz, Freiburg şi Ludwigsburg, arhivele naţionale britanice şi cehe (din Kew şi Praga), arhivele Yad Vashem din Ierusalim

și Muzeul Holocaustului din Washington DC, ca și Institutul Istoric German din Moscova, care mi-a permis cu generozitate accesul la documentele Biroului Central de Securitate al Reichului aflate la Arhivele Speciale din Moscova.

Această carte s-a născut la Oxford și le sunt foarte îndatorat multor prieteni și colegi de acolo. Martin Conway și Nicholas Stargardt mi-au oferit sfaturile lor în diferite momente ale conceperii lucrării, precum și observații critice bine-venite la variantele inițiale ale textului. Roy Foster m-a învățat multe despre modul în care se scrie o biografie prin comentariile sale inteligente și mi-a fost prieten și sursă de inspirație chiar și după ce am plecat de la Oxford. Acest eveniment s-a produs în 2007 pentru un post la University College Dublin, ceea ce mi-a oferit o deosebită libertate de a cerceta și a scrie. Dintre colegii de la noua universitate, William Mulligan, Stephan Malinowski și Harry White s-au dovedit cititori critici și surse de încurajare, fiind de un deosebit ajutor. În afară de colegii de la Centrul de Studii despre Război al University College Dublin, mai trebuie să-i mulțumesc și lui John Horn de la Trinity College din Dublin pentru cei trei ani prielnici de colaborare și cercetare și pentru faptul că a constituit o permanentă sursă de inspirație prin devotamentul său față de cercetarea istorică.

Pe lângă colegii de la Oxford și Dublin, Nikolaus Wachsmann, Chad Bryant, Mark Cornwall și Jochen Boehler s-au oferit cu generozitate să citească manuscrisul lucrării, precum și alți doi cititori anonimi care au trecut dincolo de simpla lectură, furnizând comentarii valoroase asupra ideilor din volum. Sugestiile lor au îmbogățit forma finală a manuscrisului și pentru asta le sunt deosebit de recunoscător. La Praga am avut marea șansă să lucrez cu Miloš Hořejš, al cărui talent de a traduce documente importante din literatura și izvoarele cehe mi-a îngăduit să am acces la lucrări importante despre ocupația nazistă în Boemia

şi Moravia publicate în Cehia în ultimele două decenii. La Berlin am avut plăcerea de a lucra cu Jan Bockelmann, ale cărui strădanii în adunarea unui imens volum de lucrări şi documente germane au scurtat mult timpul de redactare al acestui studiu. Acestuia şi lui Wolf Beck le datorez cele două hărţi din volumul de faţă, iar lui Seumas Spark ajutorul în alcătuirea indexului. Heather McCallum m-a contactat pentru această lucrare în urmă cu şase ani, ea şi colegii ei de la Yale University Press fiindu-mi alături în publicarea acestei lucrări cu mult entuziasm, competenţă şi răbdare. E greu de închipuit un editor mai bun.

În cele din urmă, trebuie să mulţumesc familiei. Părinţii, Michael şi Evelyn Gerwarth, mi-au oferit, în cursul deselor mele vizite la arhivele din Berlin, sprijin, dragoste şi încurajare constante, pentru care nu am suficiente cuvinte de mulţumire. În fine, îi sunt îndatorat enorm soţiei mele, Porscha. A citit manuscrisul de la început până la sfârşit şi a trebuit să suporte îndelungile mele absenţe şi faptul că am fost atât de ocupat vreme de cinci ani de zile. Faptul că îi dedic ei această carte este doar o încercare – evident modestă – de a-i mărturisi adânca mea dragoste şi recunoştinţă.

Dublin, mai 2011

Introducere

Reinhard Heydrich e socotit a fi una dintre cele mai malefice figuri ale secolului XX, un personaj detestabil chiar şi în cadrul elitei naziste. Nenumărate documentare televizate, izvorâte din fascinaţia răului, au oferit imagini cunoscute din viaţa sa uimitoare, existând nenumărate relatări de senzaţie despre asasinarea sa în 1942 şi valul de represalii de o brutalitate fără precedent, care au culminat cu distrugerea satului Lidice din Boemia. Cea mai spectaculoasă operaţiune a serviciilor secrete de pe tot parcursul celui de-Al Doilea Război Mondial, istoria Operaţiunii Anthropoid şi urmările sale violente au acaparat imaginaţia populară încă din 1942, furnizând material pentru creaţiile lui Heinrich Mann, *Lidice* (1942), Bertolt Brecht, *Şi călăii mor* (1943), şi Laurent Binet, *HHhH* (2010), roman extraordinar, căruia i s-a acordat Premiul Goncourt[1].

Fascinaţia continuă pentru figura lui Heydrich e uşor de explicat. Deşi avea doar 39 de ani în momentul morţii sale violente la Praga în 1942, el reuşise să-şi adjudece trei funcţii-cheie în imperiul lui Hitler, pe atunci în rapidă expansiune. În calitate de şef al imensului aparat de poliţie politică şi penală, care s-a unit cu SD, puternicul serviciu de spionaj al SS, formând Biroul Central de Securitate al Reichului (RSHA), Heydrich conducea o imensă armată din umbră a ofiţerilor din Gestapo şi SD,

răspunzători în mod direct pentru teroarea nazistă din propria ţară şi din teritoriile ocupate. În această calitate, era răspunzător pentru acţiunile detaşamentelor mobile ale morţii, *Einsatzgruppen*, din timpul campaniilor din Austria, Cehoslovacia, Polonia şi Uniunea Sovietică. În al doilea rând, în septembrie 1941, Heydrich a fost numit de către Hitler protector delegat al Boemiei şi Moraviei, funcţie care l-a instituit de fapt în conducător absolut peste teritoriul fostei Cehii. Cele opt luni în care a condus Protectoratul şi perioada represaliilor de după asasinarea sa sunt şi acum recunoscute drept cele mai întunecate din toată istoria modernă a Cehiei. În al treilea rând, în 1941, Heydrich a primit ordin de la a doua persoană ca putere în ierarhia Germaniei naziste, Hermann Göring, de a găsi şi a implementa „o soluţie finală a problemei evreieşti" în Europa, o soluţie care, în vara anului 1942, a culminat cu măcelărirea sistematică şi generală a evreilor din Europa. Având aceste trei funcţii-cheie, Reinhard Heydrich a jucat un rol central în sistemul complex de putere din cel de-Al Treilea Reich.

Totuşi, în ciuda faptului că e responsabil în mare măsură pentru unele dintre cele mai groaznice atrocităţi comise în numele Germaniei naziste şi în ciuda interesului permanent atât al istoricilor, cât şi al publicului faţă de dictatura lui Hitler, Heydrich rămâne o figură uimitor de neglijată şi ciudat de vagă în vasta literatură despre cel de-Al Treilea Reich. Deşi au fost publicate vreo 40 000 de cărţi despre istoria Germaniei naziste, inclusiv câteva studii importante despre alţi ofiţeri SS din eşalonul superior, precum Heinrich Himmler, Ernst Kaltenbrunner, Adolf Eichmann şi Werner Best, nu există nicio lucrare biografică fundamentală care să cuprindă întreaga viaţă a acestei figuri-cheie din cadrul aparatului de teroare nazist[2]. Singura excepţie de la această lipsă majoră e novatoarea lucrare de doctorat a lui Shlomo Aronson despre rolul lui Heydrich în

istoria de început a Gestapoului şi a SD, dar care, din păcate, se încheie cu anul 1936, când SS a preluat controlul absolut asupra poliţiei germane. Lucrarea lui Aronson a fost scrisă în germană şi nu a fost tradusă în engleză, ceea ce a lăsat neexplorat un filon important de informaţii despre începutul vieţii lui Heydrich, pe care niciun istoric de mai târziu al acestei perioade nu îl poate trece cu vederea, dar această lucrare nu este o biografie şi nici nu s-a intenţionat a fi[3].

Mai mulţi jurnalişti au încercat să umple golul lăsat de istorici. Deşi nu lipsite de merite, mai ales pentru consemnarea mărturiilor postbelice ale foştilor colaboratori din SS şi prieteni din copilărie, aceste biografii iniţiale ale lui Heydrich reflectă o înţelegere de-acum foarte învechită a personalităţii conducătorilor naziști, prezentaţi fie ca nişte criminali depravaţi, fie ca nişte criminali de birou dominaţi de o logică perversă, interpretare construită pe baza mărturiilor de după război ale victimelor nazismului şi ale foştilor membri SS[4]. Înaltul comisar la Danzig (Gdańsk) al Ligii Naţiunilor Unite din Elveţia între anii 1937 şi 1939, Carl Jacob Burckhardt, care l-a întâlnit pe Heydrich în vara anului 1935 în cursul unui tur de inspecţie a lagărelor de concentrare, îl descrie în memoriile sale drept „tânărul zeu malefic al morţii" din cel de-Al Treilea Reich[5]. Amintirile postbelice ale foştilor subordonaţi din SS nu sunt nici ele prea măgulitoare. Adjunctul său vreme de mulţi ani, dr. Werner Best, îl caracteriza pe Heydrich drept „cel mai demonic personaj din conducerea nazistă", mânat de o „lipsă de omenie care nu ţinea cont de cei pe care-i distrugea"[6]. Aghiotantul personal al lui Himmler, Karl Wolff, îl zugrăvea pe Heydrich drept „infernal", în vreme ce Walter Schellenberg, cel mai tânăr şef de departament din Biroul Central de Securitate al Reichului, îşi amintea de fostul său şef ca fiind un individ de o ambiţie absolută, cu un „incredibil simţ pentru slăbiciunile morale, personale,

politice şi profesionale ale celorlalţi". „Mintea sa cu totul aparte", insista Schellenberg, „era aidoma instinctelor neadormite ale animalului de pradă... care, într-o haită de lupi feroce, trebuia să se dovedească întotdeauna a fi cel mai puternic"[7].

Dar aceste mărturii postbelice ale foştilor ofiţeri SS trebuie privite cu prudenţă. Desigur, când Heydrich, Himmler şi Hitler erau morţi, iar cel de-Al Treilea Reich era în ruine, Best, Wolff, Schellenberg şi alţi ofiţeri superiori din SS, capturaţi de către forţele aliate, se străduiau din răsputeri să scape de orice responsabilitate şi să „dovedească" limpede că ei doar au executat nişte ordine venite de la superiorii lor, prea puternici şi prea înspăimântători pentru a nu fi ascultaţi. Iar caracterizările lui Heydrich făcute de către aceştia au stimulat imaginaţia populară, alimentată şi de cărţi precum biografia din 1962 scrisă de Charles Wighton, *Heydrich: Hitler's Most Evil Henchman*. Wighton a preluat mitul care încerca să explice zelul criminal al acestuia prin presupusa sa origine evreiască, zvon ce se perpetua încă din tinereţea sa şi care, în ciuda tuturor strădaniilor familiei de a-l combate, a ieşit la iveală atât în timpul celui de-Al Treilea Reich, cât şi după căderea acestuia. După 1945, acest mit a fost cultivat de foşti ofiţeri SS, precum Wilhelm Höttl, care, în cartea sa autobiografică *The Secret Front* (1950), menţiona că Heydrich a ordonat subalternilor săi să elimine piatra de mormânt a „bunicii sale evreice"[8]. Alţii s-au aruncat şi ei asupra unui subiect atât de generos, care-l „demasca" pe principalul organizator al Holocaustului ca fiind de fapt şi el evreu. Probabil pentru a-şi stimula vânzarea cărţii prin dezvăluiri senzaţionale despre conducerea SS, Felix Kersten, maseurul finlandez al lui Himmler, susţinea în memoriile sale, cu totul îndoielnice, că atât Himmler, cât şi Hitler cunoşteau „secretul întunecat" al lui Heydrich încă de la începutul anilor '30, dar au preferat să-l folosească pe „acest individ foarte

talentat, dar şi foarte periculos" pentru cele mai murdare acţiuni ale regimului[9].

Wighton nu a fost singurul care s-a lăsat tentat de mitul originii evreieşti a lui Heydrich. În prefaţa memoriilor lui Kersten, Hugh Trevor-Roper declara „cu toată autoritatea" că Heydrich era evreu, adevăr susţinut de eminenţi istorici germani cum ar fi Karl Dietrich Bracher sau de către biograful lui Hitler, Joachim Fest[10]. Scurta creionare a portretului lui Heydrich – strălucită prin stil, dar neconvingătoare în conţinut – a pus şi ea gaz pe foc în dezbaterea aşa-zisei duble personalităţi a lui Heydrich. Fest a reluat zvonurile supra originii evreieşti a familiei lui Heydrich şi a pus acţiunile sale pe seama sentimentului de aversiune faţă de originea sa semită. Un maniac schizofrenic dominat de ură de sine, Heydrich ar fi vrut să arate tot ce poate şi a devenit „omul cu biciul" care a condus aparatul terorii naziste cu „o răceală luciferică" pentru a-şi atinge ţelul ultim, acela de a deveni „urmaşul lui Hitler"[11].

Caracterizarea făcută lui Heydrich de către Fest a fost pusă la îndoială în momentul în care a apărut şi imaginea unui al doilea ofiţer superior SS, imortalizată în fotografia emblematică a lui Adolf Eichmann în cabina sa de sticlă din cursul procesului de la tribunalul din Ierusalim. Faimoasa relatare a procesului făcută de Hannah Arendt şi expresia „banalitatea răului" au conturat percepţia publică asupra celor din SS pentru deceniile următoare[12]. Vreme de mulţi ani, imaginea dominantă a criminalilor naziști a fost cea birocratică a „tehnocratului morţii", a răufăcătorului de la birou, condus de o raţionalitate perversă. Aceşti executanţi se concentrau asupra misiunilor lor, acceptau sarcinile administrative ce li se trasau şi le executau „corect" şi „cu conştiinciozitate", fără să se simtă răspunzători de consecinţele propriilor fapte[13]. Asasinarea în masă a evreilor era socotită nu o întoarcere la barbarism, ci culmea birocraţiei

moderne şi a tehnologiei dezumanizante care şi-a găsit expresia cea mai desăvârşită în fabricile morţii anonime de la Auschwitz. Asasinatul în masă era prezentat drept un proces de purificare împlinit de profesionişti – medici, jurişti, specialişti în demografie şi agronomie – care acţionau pe baza unor decizii amorale şi aparent raţionale, rezultate din considerente de eugenie rasială, geopolitice şi de planificare economică[14].

Aceste concepţii au avut un impact major asupra altei biografii foarte populare a lui Heydrich, publicate pentru prima oară în 1977: *Reinhard Heydrich. Statthalter der totalen Macht*, de Günther Deschner. Fost publicist la conservatorul *Die Welt*, Deschner a renunţat, pe bună dreptate, la demonizarea pseudopsihologică din lucrările lui Wighton şi Fest. El însă a urmat curentul predominant al anilor ’70-’80, care-l creiona pe Heydrich drept arhetipul tehnocratului de vârf, interesat în primul rând de eficienţă, performanţă şi putere totală, pentru care nazismul era în principal un mijloc pentru avansarea în carieră. Deschner sugera că Heydrich era prea inteligent pentru a lua ideologia în serios[15].

Deşi percepţia publică a imaginii lui Heydrich ca un crud „administrator al morţii” în cel de-Al Treilea Reich a rămas vreme de ani întregi neştirbită, principiile de bază pe care se sprijinea această imagine au fost erodate în ultimele două decenii. Mai întâi, e limpede acum că ideologia a jucat un rol motivaţional fundamental pentru ofiţerii superiori din SS şi ar fi foarte eronată orice încercare de a-i cataloga doar drept personalităţi patologice din afara sistemului. Adevărul e că membrii SS erau, în general, *mult* mai educaţi decât contemporanii lor germani sau din restul Europei Occidentale. Cel mai adesea, aceştia erau tineri ambiţioşi, cu studii universitare, afirmaţi pe plan social, cu origine familială nepătată şi nicidecum

provenind dintr-o minoritate de extremişti psihopaţi de la periferia criminală a societăţii[16].

În al doilea rând, acum e general acceptată ideea că procesele decizionale care au dus la Holocaust au trecut prin mai multe etape de radicalizare treptată. Ideea că Heydrich a plănuit Holocaustul încă de la începutul anilor ’30, aşa cum argumenta prin anii ’80 biograful său Eduard Calic, nu mai are nicio bază[17]. Deşi a fost unul dintre principalii vinovaţi de evoluţia politicii de persecuţie din Germania nazistă, Heydrich nu era decât unul din larga gamă de actori din Berlin şi Europa ocupată de germani care au împins regimul spre măsuri tot mai extreme de purificare etnică şi apoi de crime în masă. Germania nazistă n-a fost o structură perfect organizată ierarhic, ci mai degrabă „o junglă policratică” de organizaţii de partid şi agenţii guvernamentale care se aflau în competiţie unele cu altele şi care erau controlate intermitent de către Hitler. „Radicalizarea treptată” în diferite zone ale măsurilor a apărut ca urmare a tensiunilor şi conflictelor dintre personalităţile din vârful puterii şi dintre grupurile de interese care se străduiau să intre în graţiile lui Hitler anticipându-i ordinele[18]. În această structură complexă de putere, cei implicaţi au contribuit la politica nazistă de persecuţie şi crimă dintr-o mulţime de motive, de la devotamentul ideologic şi hipernaţionalism la carierism, lăcomie, sadism, slăbiciune sau – ca să fim mai realişti – dintr-o combinaţie a acestora[19].

Argumentele revizioniste ale ultimelor decenii pun o seamă de probleme dificile unui biograf al lui Heydrich. Dacă Holocaustul nu a fost un genocid centralizat şi programat, iar Heydrich şi Himmler nu au fost răspunzători pentru toate aspectele persecuţiei şi asasinării în masă a evreilor, atunci pentru ce sunt ei responsabili[20]? Iar dacă, aşa cum pe bună dreptate